

פסח

מכת בכורות

הפרשה של יציאת מצרים, כוללת את המצוות של קידוש החודש ועיבור השנה, הקרבת קורבן פסח, מצות מצה ואיסור חמץ, כולל איסורי בל יראה ובל ימצא. אך יציאת מצרים עצמה, היא בעצם מכת בכורות, כמו שנאמר: "ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה והכיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה, ובכל אלוהי מצרים אעשה שפטים אני ה'". דבר זה מפורש בכמה מקומות, ואנחנו אומרים זאת בתפילת ערבית: "העושה לנו ניסים ונקמה בפרעה, אותות ומופתים באדמת בני חם" זה כל המכות, וממשיכים "המכה בעברתו כל בכורי מצרים ויוצא את עמו ישראל מתוכם לחרות עולם", זאת היציאה בעצמה. דבר זה אינו מובן כל כך, שהרי מכת בכורות היא רק אחת מעשרת המכות, שכולן הביאו בסוף ליציאת מצרים, ומדוע היא נחשבת ליציאת מצרים בעצמה?

יתר על כן, הדיברה הראשונה בעשרת הדיברות, שהיא ההתחלה של מתן תורה, "אנוכי ה' אלוקיך" נשענת על "אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים". כתוב כאן כי הגילוי של אנוכי ה' אלוקיך, הוא בזה ש"הוצאתיך מארץ מצרים". וכפי שאמרנו כי יצ"מ עצמה, היא מכת בכורות, הרי יוצא, שהגילוי של התורה תלוי בהכאת בכורי מצרים, שכל זמן שהם קיימים אין אפשרות לגילוי התורה. ודבר זה צריך ביאור מה הדבר הנורא כל כך שיש בבכורי מצרים?

על ארץ מצרים נאמר: "כַּגֵּן ה' קָאֶרֶץ מְצַיִם" (בראשית יג). כביכול, בורא העולם השפיע על ארץ מצרים כל טוב שבעולם. כל דבר טוב אפשרי, ששייך למערכת של העוה"ז, היה במצרים, עד שמצרים הייתה המקום שבו אפשר לממש כל הנאה, שיכולה לעלות על הדעת. עוד מצינו בנבואת יחזקאל (יחזקאל כג, יט), שהמצריים נקראים "אשר בשר חמורים בשרם וזרמת סוסים זרמתם". המהר"ל מפרש בספר גבורות ה', כי המצרים נקראים חמורים משום שהם סוד החומר. ההבדל בין חומר לצורה הוא, שהחומר הוא חומר הגלם שממנו יוצרים משהו, הוא השדה הפתוח של האפשרויות ואילו הצורה היא המימוש, ההוצאה לפועל, של אחת האפשרויות שנמצאות בחומר. ככל שיש בחומר מרחב גדול יותר של אפשרויות, כך החומר הוא יותר חומר. החומר של מצרים היה כאמור החומר לכל אפשרות בעולם. "כגן ה' כארץ מצרים", ארץ האפשרויות הבלתי מוגבלות.

מצרים נקראו "בשר חמורים בשרם", כי החמורים נקראים חומר על שם החומר, אין להם שום איכות מסוימת, וכל עצמם הוא עד כמה, שהם מהווים אפשרות לעשות איתם מה שרוצים. הם מוכנים לכל מלאכה, מוכנים לכל דבר, לכל ביצוע. "בשר חמורים בשרם" - הוא דבר חסר צורה בעצם. זאת הייתה צורת החיים של מצרים. להישאר תמיד פתוח לאופציות נוספות. לא מתחייב, לא קובע את עצמו על שום צורה מסוימת, הבשר תמיד פתוח, מוכן, לקבל כל דבר. ובעצם "חרד" מכל ניסיון להיות "סגור" על משהו ח"ו ובכך לאבד את כל האופציות הפתוחות.

מצב זה של חומר לא מוגדר הוא בעצם מצב של: "והארץ היתה תהו ובהו וחושך על פני תהום". תהו - רש"י: "שאדם תהוה ומשתומם" והכוונה היא, שאם נבוא ונשאל מהו הדבר הזה, אזי אין לנו תשובה, כי זהו רק חומר, זו רק אפשרות לכל מיני דברים, אי אפשר להגדירו, לכן הוא נקרא תהו. הנביא ישעיהו אומר, כי זה בדיוק מה שבורא העולם לא התכוון כשברא את העולם, "לא תהו בראה", אלא "לשבת יצרה". ובאמת אחרי: "והארץ היתה תהו ובהו". מיד: "ויאמר אלקים יהי אור ויהי אור". חז"ל מלמדים אותנו כי חמש הפעמים, שכתוב באותה פרשה אור, הם כנגד חמשה חומשי תורה. זאת אומרת, שהתורה היא "ויאמר אלקים יהי אור", זהו הדבר שמוציא מהתהו, נותן לתהו צורה. וכפי שאמרנו לעיל התורה כולה תלויה ביציאת מצרים, ממילא מובן כי יצ"מ היא ההפקעה מהתהו.

אמרנו כי את המציאות שנקראת בכורי מצרים צריכים להכות, לסלק מן העולם וזאת הייתה מכת בכורות.

פסח

במערכת הזאת של החומר, האפשרויות הבלתי מוגבלות של מצרים, המושג בכור הוא החומר בתוקפו, שהרי הוא הראשון ואין לפניו משהו שמגביל אותו. הוא "שיא" חומר.

כלל ישראל נקרא "בני בכורי" וכן כתוב בכמה מקומות בתורה, שבכורי ישראל הם תחת כל בכור בארץ מצרים. דהיינו, שבכורי ישראל נתקדשו מתוך זה, שבכורי מצרים הוכו ונעקרו מהעולם. והפירוש, שכשהבכורה של מצרים נסתלקה מן העולם, הגיעה זמנה של הבכורה האמיתית, קדושת בכורי מצרים.

החיים הטובים בעולם, נתפסים כחיים כאלה, שמרחב האפשרויות בהן, הוא בלי גבול וכך הוא צריך להישאר, כדי שהאדם יוכל לעשות הכל. וכך העולם מתנהל, האדם מממש את האפשרות הזאת, ומיד את האפשרות הזאת, ואחר כך את האפשרות הזאת, ובעצם הוא אינו מתחבר לשום אפשרות, כי מי שמתחבר לאיזו שהיא אפשרות, אזי הוא מפסיק להיות פתוח לכל האפשרויות ולפי דעת העולם הוא מאבד בכך את המרחב הפתוח ואם כך מה זה שווה? זה מושכל ראשון בכל התרבות של כל העולם כולו וכל העולם כולו חי כך. כמובן, שהדבר הזה הוא חורבן גמור. על זה בדיוק נאמר לא תהו בראה. לא לזה התכוון בורא העולם, כשהוא ברא את עולמו. את זה בדיוק צריכים לעקור ולשם כך באה התורה, להוציא מתהו, לתת לעולם צורה.

אם נבוא ונשאל אדם שהוא יצור של תהו, מי אתה בעצם? אז הוא יענה, שהוא בעצם אפשרות לכל דבר. זאת אומרת, אין בו ובמעשיו שום גילוי שנובע ממצאויות עצמית שלו, אלא כולו אדם של מקרים ארעים. אך "לא תהו בראה", בורא העולם לא ברא בריאה, שכל מציאותה היא מקרה, אלא לכל בריאה יש לה נקודה עצמית. מי שהוא אדם בעצם, הרי יש לו נקודה עצמית, שהיא הוא עצמו, וכל מעשיו נובעים מאותה נקודה עצמית.

יציאת מצרים היא ההפקעה מהמהלך של מצרים. החורבן של מצרים, המכות של מצרים, עניינם לקבוע, שנקודת הראשית של כל דבר בעולם, היא נקודת עצם הדבר, שהיא הנקודה שלשמה היא נבראה. כביכול בורא העולם התגלה בכבודו ובעצמו, והתגלו עצמיות הדברים.

במה נהרגו בכורי מצרים? "ועברתי בארץ מצרים וגו', ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים, אני ה'". בודאי מבינים, שבורא העולם לא הסתובב עם גרזן והרג את כולם, כתוב "ועברתי בארץ מצרים" ויותר מזה לא כתוב. זאת אומרת, שה"עברתי" הזה בעצמו, ההתגלות של בורא עולם עצמה, פעלה את כל הדברים האלה. "והכיתי כל בכור ובכל אלוהי מצרים אעשה שפטים", הכל נמוג, הכל התבטל, הכל הפך לאין, מזה, שבורא העולם, כביכול, התגלה לעולם בכבודו ובעצמו והתגלה המקור האמיתי של כל הבריאה כולה וכי אין מציאות של מקרה, אלא כל מציאות, כל מקרה בעולם נובע מתוך מציאות בעצם. לכן, כל מי שאין לו את הנקודה הזאת, הנקודת העצמית המיוחדת שלו, אלא הוא חומר ללא צורה, אינו קיים יותר. כך נתבטלו בכורי מצרים, בזה גופא הם הוכו.

ולהפך, זהו היסוד של מה שנקרא בכורי ישראל. כי הבכור הוא הראשית, הוא תמיד עצם הדבר וכל מה שבא אחר כך הוא בעצם רק חזרה. קדושת הבכורה נמצאת בזה, שנקודת הבכורה היא תמיד נקודת עצמו של דבר. כשהאדם הוא יצור שהוא בעצם ושואלים אותו מי אתה, מי אתה בעצמך, הוא יודע לענות, אני עצמי הוא זה. אדם כזה כל מעשיו נובעים מנקודה אחת, הנקודה העצמית שלו. התורה לא ניתנת לאדם, שהוא לא אדם בעצם, כי התורה לא ניתנת כאחד המקרים שבעולם, התורה היא היא עצם המציאות. "אנוכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים". שורש כל התורה כולה עומד על יציאת מצרים, כי יצ"מ היא בעצם ביטול התהו. כל זמן שמצרים הייתה שליטה בעולם, אז המציאות הייתה לא להיות אדם בעצם, רק אוסף של מקרים. רק כאשר המציאות הלא עצמית הזאת מתבטלת, אז מתגלה

פסח

המציאות העצמית, ה"ויאמר אלקים יהי אור" מפקיע מהתהו.

האוכל שאנחנו אוכלים, שממנו אנחנו יונקים את חיותנו ואשר הוא האוכל היחידי שהוא אוכל בעצם, הוא המצה. רק דגן ומים. כל יתר הדברים שייכים להבלים של העוה"ז, התפיחה, הטעמים השונים, הכל בא מבחוץ, אינו נובע מעצם הדבר. בזמן שאנחנו יוצאים ממצרים, אנחנו חייבים להיות עצמיים, לאכול בעצם, ולקבל תורה בעצם. חמץ, הדבר שאינו בעצם, חייב להיות מחוץ למציאות, חייבים לסלק אותו החוצה, אסור שהוא יהיה ברשותנו ואפילו אסור לראות אותו, כי הוא שייך לאותה מערכת מציאות, שמצרים מייצגת. האוכל שהוא חלק מעצם קיומנו ובלעדיו אנחנו לא יכולים לחיות, חייב להיות מתאים למציאות האמיתית שלנו, חייבים לאוכל מצה, אוכל בעצם.

זאת היא הפרשה של יצ"מ. כל גאולה שאנחנו מצפים לה, אנחנו תמיד מצפים ל"הן גאלתי אתכם אחרית כראשית" (סידור התפילה). אנחנו מצפים ל"כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות". הסיכוי שלנו לגילוי הזה, הוא רק עד כמה שאנחנו נצרף את עצמנו לגאולת מצרים. לחיים עצמיים, עם צורה ומהלך. עיקר העבודה בחודש ניסן הוא בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא (בעצמו) יצא (והרמב"ם מוסיף יצא עתה) מתחת יד מצרים, משעבוד מצרים - אנחנו כעת יוצאים.

מקור: הרב יהודה גרינוולד